

มนุษย์ตามทฤษฎีของพุทธปรัชญา

นางสาว วณิกา ธนสุกาญจน์เวช

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2523

The Concept of Man in Buddhist Philosophy

Miss Wanida Thanasupanuech

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of Philosophy

Graduate School

Chulalongkorn University

1980

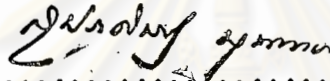
หัวข้อวิทยานิพนธ์   มนุษย์ตามธรรมชาติของพุทธปรัชญา

โดย   นางสาววนิดา ธนสุกาญจน์

ภาควิชา   ปรัชญา

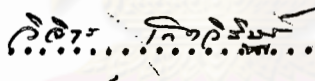
อาจารย์ที่ปรึกษา   รองศาสตราจารย์ ดร.สุนทร ณ รั้งมี

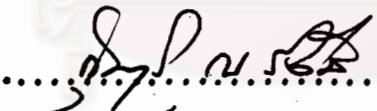
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิตศึกษา

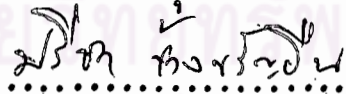

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุประกิจรัฐ บุนนาค)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิจิตร เกกวิศิษฐ์)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุนทร ณ รั้งมี)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ปรีชา ช่างขวัญยืน)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หัวข้อวิทยานิพนธ์ มนุษย์ตามธรรมชาติของพุทธปรัชญา

ชื่อนิติกร นางสาว วณิกา ธนศุภานุเวช

อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.สุนทร ณ วังมี

ภาควิชา ปรัชญา

ปีการศึกษา 2522

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ตั้งวัตถุประสงค์ประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้ได้ทราบชัดว่า

1. พุทธปรัชญาได้กล่าวถึงฐานะของมนุษย์ในธรรมชาติไว้อย่างไร
2. พุทธปรัชญาได้กล่าวถึงองค์ประกอบทางด้านกายภาพและจิตภาพของมนุษย์ไว้อย่างไร
3. พุทธปรัชญาได้พูดถึงมนุษย์ในฐานะสมาชิกของสังคมไว้อย่างไร
4. จุดหมายปลายทางของมนุษย์ตามธรรมชาติของพุทธปรัชญาเป็นอย่างไร

การวิจัยนี้มีสมมติฐานว่าพุทธปรัชญามีจุดสนใจอยู่ที่มนุษย์ ย่อมได้กล่าวถึงธรรมชาติของมนุษย์ไว้อย่างละเอียดทุกแง่มุม

บทที่ 2 ของวิทยานิพนธ์นี้แสดงให้เห็นว่าพุทธปรัชญาเริ่มด้วยการพิจารณาธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์เท่าที่ปรากฏในปัจจุบัน โดยไม่สนใจที่จะแสวงหาคำตอบทางอภิปรัชญาเกี่ยวกับความเป็นมาของมนุษย์ก่อนหน้านั้น เกินความจำเป็นที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการแก้ปัญหาอันเป็นเป้าหมายสำคัญสำหรับมนุษย์ทุกคนตามธรรมชาติของพุทธปรัชญา

บทที่ 3 เป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบของมนุษย์ตามทรรศนะพุทธปรัชญา พบว่ามนุษย์ประกอบด้วยธรรมชาติที่แตกต่างกัน 2 ส่วน คือ นามรูปหรือจิตและกาย ซึ่งต่างก็องอาศัยซึ่งกันและกัน แมว่าพุทธปรัชญาจะมีแนวโน้มที่ให้ความสำคัญแก่จิตมากกว่ากาย ท่านองมีใจ เป็นนายกาย เป็นบ่าว แต่จิตก็องมีกายเป็นที่อาศัยและที่แสดงออก ในขณะที่เดียวกันกายก็จะไม่มีความหมายอะไรเลยถ้าปราศจากจิต เพราะจิตเป็นสมุฐานที่ยังให้กายเกิดและให้คนคาแก่กาย ทั้งกายและจิตเมื่อวิเคราะห์ให้ถึงที่สุดล้วนมีธรรมชาติเป็นสังขตะ คือเป็นสิ่งที่มิเหตุปัจจัยปรุงแต่ง หรืออีกนัยหนึ่งเป็นสิ่งที่มองประกอบทั้งสิ้น ซึ่งเมื่อแยกองค์ประกอบเหล่านี้ออกจากกันทั้งหมด ก็จะไม่พบตัวตนของมนุษย์เหลืออยู่ โดยสภาพความเป็นจริงสูงสุดหรือโดยสภาพปรมาัตต์ มนุษย์มีสภาพเป็นอนัตตา คือไม่มีอยู่อย่างแท้จริง คำว่า "มนุษย์" ที่เรียกขานกันจึงเป็นเพียงคำสมมติที่บัญญัติกันขึ้น เพื่อใช้เรียกสภาวะธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งมีธรรมชาติเกิดดับตามแต่เหตุปัจจัยปรุงแต่ง

บทที่ 4 เป็นการวิเคราะห์ธรรมชาติหรือสถานะภาพของมนุษย์ตามทรรศนะพุทธปรัชญา จากการวิเคราะห์พบว่าชีวิตมนุษย์ตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์เช่นเดียวกับสรรพสิ่งทั้งปวง จึงมีสภาวะที่ไม่เที่ยงแท้แน่นอน ต้องเปลี่ยนแปลงแปรปรวนอยู่เสมอ ไม่มีตัวตนที่มนุษย์จะยึดถือครอบครองว่าเป็นของตัวเองได้อย่างแท้จริง แต่มนุษย์มักหลงผิดยึดมั่นเอาร่างกาย อารมณ์และความรู้สึกที่เกิดขึ้นและเป็นไปตามหลักแห่งเหตุและผล หรือหลักปัจจุสมุปัจจบาทว่าเป็นตัวตนของตัวเอง เมื่อชีวิตไม่เป็นไปตามความหวังความปรารถนาของตน เพราะอยู่นอกเหนืออำนาจที่ตนจะควบคุมไว้ได้ ก็เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ประการต่าง ๆ ตามหลักอริยสัจ 4 พุทธปรัชญาชี้ให้เห็นว่า ชีวิตนี้เป็นทุกข์ แต่ถามมนุษย์ใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ การดับทุกข์ยอมเป็นไปได้ โดยการดับเหตุแห่งทุกข์นั้นเสีย

พุทธปรัชญาที่ตรัสว่า มนุษย์เป็นผู้ลิขิตชีวิตของตนเอง เป็นกรรมลิขิต ซึ่งเป็นไปตามกฎแห่งกรรม หากพรหมลิขิตหรือการบังคับกาลของอำนาจลึกลับหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อะไรภายนอกไม่ ภายใต้กฎแห่งกรรมมนุษย์ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพและเสมอภาค ในการเลือกวิถีชีวิตของตนเอง มนุษย์ทุกคนจึงต้องรับผิดชอบการกระทำของตนเอง โดยไม่มีทางหลีกเลี่ยง การที่มนุษย์ประกอบแต่กรรมดีจึงเป็นการสร้างเงื่อนไขสำหรับชีวิตที่ดีในอนาคต

บทที่ 5 เป็นการวิเคราะห์ทัศนะของพุทธปรัชญาเกี่ยวกับการดำรงชีวิตในสังคมของมนุษย์ พุทธปรัชญาได้เสนอหลักธรรมต่าง ๆ ไว้มากมาย สำหรับมนุษย์ยึดถือปฏิบัติในการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลในฐานะต่าง ๆ ในสังคมโดยรอบ โดยเริ่มจากตัวเอง ความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัวและกับผู้อื่นในสังคม กล่าวได้ว่าหลักคำสอนทั้งหมดในพระพุทธศาสนา เป็น เครื่องยังให้มนุษย์สามารถอยู่รวมกันในสังคมด้วยความสงบสุขทั้งสิ้น

บทที่ 6 เป็นการวิเคราะห์จุดหมายปลายทางของมนุษย์ตามทัศนะของพุทธปรัชญา พบว่ามนุษย์ ควรมีจุดหมายปลายทางอยู่ที่การหลุดพ้นจากความทุกข์ พุทธปรัชญาได้วางแนวทางแห่งการเอาชนะตัวเอง เพื่อดับเหตุแห่งทุกข์ไว้อย่างเป็นขั้นตอน จากข้อปฏิบัติอย่างง่าย ๆ เริ่มจากการควบคุมทางกายซึ่งเป็นขั้นหยาบ จนถึงการควบคุมทางจิตในขั้นละเอียดอ่อน ผู้ปฏิบัติทั่วไปตามแนวทางที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้อย่างเคร่งครัด ย่อมบรรลุถึงจุดหมาย คือความหลุดพ้นจากความทุกข์ได้เท่าเทียมกันทุกคน

กล่าวโดยสรุป ตามทัศนะของพุทธปรัชญา มนุษย์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นไปในธรรมชาติ เช่นเดียวกับสิ่งอื่น ๆ ทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไร่วีชีวิต มนุษย์จึงอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติอันใดแกกฎแห่งเหตุและผลเช่นเดียวกับสิ่งทั้งปวงในสากลจักรวาล แต่มนุษย์มีลักษณะพิเศษที่แตกต่างไปจากสัตว์โลกอื่น ๆ ตรงที่มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิต

ที่มีสติปัญญาสูง สามารถใช้สติปัญญาเป็นเครื่องนำทางในการดำรงชีพอยู่ในโลกได้ดีกว่า
 สัตว์ชนิดอื่นทุกประเภท พุทธปรัชญาถือว่ามานุษยเป็นผู้นำกำหนดวิถีและสภาพแห่งชีวิตของตน
 ควบคุมหรือการกระทำของตนเอง มนุษย์จะคิดชีวิตทำหรือส่งส่งอย่างไรขึ้นอยู่กับ
 การกระทำของตนเองทั้งสิ้น ยิ่งกว่านั้น พุทธปรัชญาถือว่า มนุษย์จะตกอยู่ภายใต้
 กฎธรรมชาติ แต่สามารถพัฒนาตนเองให้หลุดพ้นไปจากวิญญูแห่งกฎธรรมชาติได้ โดย
 การทำลายอวิชชาหรือความหลงผิดให้หมดไป เมื่อสามารถขจัดอวิชชาได้หมดสิ้นแล้ว
 บุคคลจะเข้าถึงภาวะเหนือธรรมและดำรงอยู่ในภาวะนั้นตลอดไป ซึ่งพุทธปรัชญาเรียก
 ว่าการเข้าถึง "นิพพาน"

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Thesis Title   The Concept of Man in Buddhist Philosophy
Name   Miss Wanida Thanasupanuvech
Thesis Advisor   Associate Professor Sunthorn Na - Rangsi,
                              Ph.D.
Department   Philosophy
Academic Year   1979

ABSTRACT

This thesis aims at a critical study of Buddhist Philosophy in the following considerations:

1. The nature of man and his natural status.
2. The physical and psychical factors of man.
3. Man as a member of a society.
4. The ideal goal of life.

This research bases mainly on a hypothesis that the central interest of Buddhism is on human beings and it, therefore, has considered all aspects of human nature. Chapter 2 of the thesis shows that Buddhist Philosophy begins with a careful consideration of the real nature of man regardless of any metaphysical answer about human's first origin. The main purpose of Buddhism is only to find out the way to release man from suffering.

In chapter 3 an analysis is made on the physical and psychical factors of man. The analysis reveals that

according to Buddhism a man is composed of name and form (nāma - rūpa) or body and mind. These two factors depend necessarily on each other, though it seems that Buddhist Philosophy has a tendency to regard the mind as being more important. When we analyse a man's body and mind, we clearly find out that what we call "man" is just a compounded thing; it is only the form of relations of conditions, conforming to the process of Dependent Origination or Paticcasamuppāda. In ultimate truth man is of non-self (anattā), i.e. has no real entity. The term "man" is only a word of language invented to describe a compounded and impermanent entity which comes into being according to causes and conditions.

In chapter 4, ^{an} attempt is made to analyse the natural status of man in Buddhist Philosophy. Buddhism believes that man, like all other things, is under the Law of Three Characteristics of Existence. That is, man is impermanent (aniccā), fluxional (dukkhā), and soulless (anattā). He is subject to origination and destruction. But man always mistakes by the power of his ignorance his body-and-mind which comes into being according to the Law of Cause and Effect for his real self, and as a result he is always overcome by suffering whenever his life is contrary to his will. However, with the Doctrine of the Four Noble Truths, Buddhism points out that life is suffering. If a man by

the power of his wisdom tries to realize the causes of suffering, the cessation of suffering is possible by eradicating its causes.

Buddhism is of the view that man creates himself by his own action or Kamma. There is nobody else or no outside power controlling or determining his destiny. Under the Law of Kamma, every man is equal in human rights, in freedom to judge and choose, and he is also responsible for his own action. By good deeds, man creates good conditions for good life in future.

In chapter 5 the Buddhist concept of a good life in society is fully discussed. For those who wish to live peacefully and harmoniously with other people, Buddhism offers the principles of practice according to their social status. The practice is to begin with a man himself in relation to the members of his family, his relatives, his friends, and then with others in the society. It can be said that all tenets of Buddhism promote peace and harmony of life in human society.

In chapter 6, ^{an} attempt is made to analyse the Buddhist principal aim of human life—that is the freedom from suffering. Buddhism enunciates the way to cease the causes of suffering step by step. The method starts firstly with bodily control, and then continues to the advance step of mind-control. The peak of the process is to free oneself

from ignorance once and for all. Everyone who follows the Buddhist way of practice will ultimately be free from suffering forever.

To conclude, human beings are, according to Buddhism, as natural as all other things and as such they are under the natural law-the Law of Cause and Effect-as all things of the universe. But unlike all other living creatures man possesses a special characteristic of being endowed with high intelligence by a power of which he can have a better and proper life in the world. Buddhism is of a view that a man is the controller of the way and nature of his own life by his own actions or Kamma. His life will be good or bad, noble or humble, depending exclusively on his own actions. Moreover, Buddhism holds that, in spite of being under the natural law, man can release himself from its power by getting rid of his own ignorance and attain the state of liberation beyond natural law once and for all. This state is nothing but what is called "Nibbana".

รหัสที่ใช้ในการอ้างอิงพระไตรปิฎกและอรรถกถา

คำย่อ	ย่อมาจาก
วินย.ภิกขุณี.	วินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค
วินย.มหา.	วินัยปิฎก มหาวรรค
วินย.จุล.	วินัยปิฎก จุลวรรค
ที.ศีล.	ทีรณิกาย ศีลขันธวรรค
ที.มหา.	ทีรณิกาย มหาวรรค
ที.ปา.	ทีรณิกาย ปาฎิกวรรค
ม.มู.	มัชฌิมนิกาย มุลปิณฑาสก
ม.ม.	มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณฑาสก
ม.อุปริ.	มัชฌิมนิกาย อุปริปิณฑาสก
สัง.ส.	สังยุตตนิกาย สคาถวรรค
สัง.นิ.	สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
สัง.ขันธ.	สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค
สัง.สพ.	สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค
สัง.มหา.	สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค
อัง.เอก.	อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต
อัง.ทุก.	อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต
อัง.ติก.	อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต
อัง.จตุก.	อังคุตตรนิกาย จตุกนิบาต
อัง.ปัฏจก.	อังคุตตรนิกาย ปัฏจกนิบาต
อัง.ฉก.	อังคุตตรนิกาย ฉกนิบาต
อัง.อัฐก.	อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต
อัง.นวก.	อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต

อ.ง.ทสค.	องค์กรทศนิกาย ทสคนิบาต
ช.ท.กาธ.	ช.ทททนิกาย กาธธรรมบท
ช.ท.สคค.	ช.ทททนิกาย สคคนิบาต
ช.ท.อภ.	ช.ทททนิกาย อภิตวคคกะ
ช.ท.ช.ท.	ช.ทททนิกาย ช.ทททปาฐะ
ช.ท.อ.	ช.ทททนิกาย อทาน
ช.ท.ปฏ.	ช.ทททนิกาย ปฏิสัมมิตามรรค
ช.ท.ชา.	ช.ทททนิกาย ชาคค
ช.ท.เถร.	ช.ทททนิกาย เถรคคค
ช.ท.มหา.	ช.ทททนิกาย มหาคคค
ช.ท.จุฬ.	ช.ทททนิกาย จุฬคคค
อภ.วิ.	อภิศรรวมปิฎก วิภังคปกรณ์

-/-/- พระไตรปิฎกเล่มที่ / ขอ / หน้า

ตัวอย่าง ที่.มหา.มหาปรินิพพานสูตร 10/106/118 หมายความว่า ที่.ช.นิกาย

มหาบรรค มหาปรินิพพานสูตร พระไตรปิฎก เล่มที่ 10 ขอ 106 หน้า 118

วิสุทธิมรรค 3/2/36 หมายถึง หนังสือวิสุทธิมรรค ฉบับแปล ภาค 3 ตอน 2

หน้า 36

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณท่านผู้มีนามต่อไปนี้ ซึ่งเป็นผู้มีส่วนช่วยให้การเขียน
วิทยานิพนธ์สำเร็จลงด้วยดี คือ

รองศาสตราจารย์ ดร.สุนทร ณ รั้งมี อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยให้คำ
แนะนำปรึกษาด้วยความเมตตาจนอย่างยิ่ง ตลอดเวลาของการวิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิจิตร เกศวิศิษฐ์ ผู้ช่วยให้คำปรึกษาทั่วไปเกี่ยวกับเค้าโครง
วิทยานิพนธ์และกรุณาให้ยืมหนังสือที่มีประโยชน์ต่อการวิจัยหลายเล่ม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ผู้กรุณาตรวจสอบและให้คำแนะนำที่มีคุณค่า
คุณอาจารย์ทุกท่านผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ทางปรัชญาแก่ผู้วิจัย

พระเดชพระคุณท่านพระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต) แห่งวัดพระพิเรนทร์
กรุงเทพมหานคร ผู้ซึ่งสละเวลาอันมีค่าให้คำแนะนำอันมีประโยชน์แก่ผู้วิจัย

ขอขอบคุณอันใดในวิทยานิพนธ์นี้ผู้วิจัยขอนอบน้อมแด่คุณ

สกุทายนผู้วิจัยขอขอบคุณสาขาวิจัยแห่งชาติที่ให้ออกทุนการวิจัยนี้.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ช
กิตติกรรมประกาศ	จ
บทที่	
1. บทนำ	1
2. กำเนิดมณุษยและความหมาย	5
3. องค์ประกอบของมณุษย	21
4. ธรรมชาติหรือสถานะภาพของมณุษย	54
5. มณุษยกับชีวิตในสังคม	120
6. จุดหมายปลายทางของมณุษย	152
7. บทสรุปและข้อเสนอแนะ	172
บรรณานุกรม	180
ประวัติการศึกษา	184

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย